

ГРИЩЕНКО
Тетяна Рубілівна,
молодш. наук. співроб. сектору
наукової бібліографії та біографістики
ДНСГБ НААН
(м. Київ)

**БІОБІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
М. М. ВОЛЬФА (1880–1933)
ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ АГРАРНОЇ БІОГРАФІСТИКИ**

Запропоновано нарис життя та діяльності, творчого доробку непересічної особистості – Вольфа Мойсея Михайловича (1880–1933). Біобібліографічний покажчик наукових праць вченого, побудований на доступних архівних документах та публікаціях у періодичних виданнях першої третини двадцятого століття, як складова української біографістики, основною метою ставить – повернення забутого імені М. М. Вольфа до когорти видатних вчених-аграріїв, що сприяли становленню української державності та розвитку сільськогосподарської дослідної справи.

Предложен очерк жизни и деятельности, творческого наследия неординарной личности – Вольфа Моисея Михайловича (1880–1933). Биобиблиографический указатель научных работ ученого, построен на доступных архивных материалах и публикациях в периодических изданиях первой трети двадцатого века, как составная часть украинской биографистики, основным заданием ставит – возвращение имени М. М. Вольфа в число выдающихся ученых-аграриев, которые содействовали становлению украинской государственности и развитию сельскохозяйственного опытного дела.

Scientific publications of the agricultural scientist M. M. Wolf (1880-1933), an essay about his life and creative work are published by State Scientific Agricultural Library of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine as biobibliographic index, based on available archival material and publications in the periodicals of the first third of the twentieth century. The main task is to return M. M. Wolff to number of outstanding agricultural scientists, who had contributed to the formation of Ukrainian statehood and the development of agricultural experimental work.

Мойсей Михайлович ВОЛЬФ – учений-аграрій, один із організаторів сільськогосподарської дослідної справи в Україні, громадський та державний діяч народився у 1880 році у місті Шклове, Білорусія, а 12 березня 1933 року був розстріляний за сфабрикованим звинуваченням у контрреволюційній змові у сільському господарстві. Ухвалою військової комісії Верховного Суду СРСР 12 березня 1957 року М. М. Вольфа було реабілітовано.

**ВОЛЬФ Мойсей Михайлович
(1880–1933)**

Усього Вольф прожив 53 роки, з них майже 25 – віддав науковій роботі. Значний науковий доробок вченого та, власне, й ім'я були на довгий час призабуті. Понад 50 років ім'я М. М. Вольфа не згадувалося у працях вітчизняних науковців, і донині не існувало жодного збірника його праць, присвяченого пам'яті цієї багатогранної і мужньої постаті в історії української науки й освіти.

Ученого Вольфа цікавили різні проблеми сільськогосподарської науки і практики, а саме: розбудова мережі дослідних станцій, організація сільськогосподарської освіти, питання насінництва, боротьба з посухою, проблеми кооперації. Свої погляди на розроблювані питання М. М. Вольф викладав на численних з'їздах, нарадах, конференціях, виносив їх на сторінки журналів і газет. Здебільшого він виступав як член редколегії тих наукових видань, де публікувалися його праці.

Учений залишив після себе великий науковий доробок. Написав понад 100 наукових і науково-популярних праць, у тому числі кілька монографічних робіт. Потрібно відзначити, що всі праці М. М. Вольфа – і великі монографії, і дрібні нотатки, рецензії – зберігають наукову цінність для сьогодення, оскільки насичені фактами наукового життя і його динамізмом.

Ознайомлення з життям і науковою творчістю Мойсея Михайловича Вольфа (1880–1933) переконує нас у тому, що ця людина належить до плеяди найосвіченіших агрономів України свого часу. У його особі напрочуд гармонійно поєднувалися виняткові організаційні здібності з талантом творця та радянського чиновника вищого гатунку. Здобувши вищу агрономічну освіту в Ново-Олександрійському інституті сільського господарства і лісівництва та

Петровській землеробській академії, М. М. Вольф пройшов шлях від земського агронома до заступника міністра земельних справ УСРР у квітні 1920 р., завідувача

Сільськогосподарського відділу НКЗС УСРР у 1921 р., члена Колегії НКЗС УСРР з 1921 по 1926 р., у 1922–1923 рр. – голови Планової Комісії НКЗС УСРР, 1924–1925 рр. – очільника Сільськогосподарського наукового комітету України, 1926–1928 рр. – керівника Центрального

статистичного управління УСРР, 1928–1933 рр. – заступника наркому радгоспів СРСР, 1929 р. –

голови Сільськогосподарської секції Держплану СРСР, 1930 р. – другого віцепрезидента Всесоюзної академії сільськогосподарських наук ім. В. І. Леніна (ВАСГНІЛ). М. М. Вольф брав участь у розв'язанні важливих на той час питань, зокрема у розробці Положень про Планову Комісію, Вільні економічні товариства, сільськогосподарський податок, організацію сільськогосподарської освіти та науки і т. ін. Більш того, М. М. Вольф входив до складу Ради Укрсільбанку, був членом малої Президії ВУЦВК, Президії Держплану УСРР,

Перші наукові роботи вченого М. М. Вольфа (1910 р.)

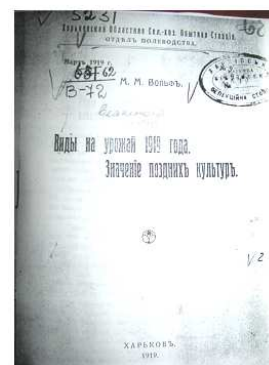
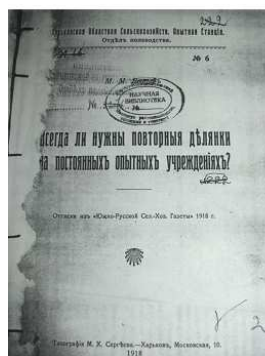
Науково-консультаційної ради НКЗС УСРР з напрямку «Економіка», викладав у Харківському інституті сільського господарства.

Постать М. М. Вольфа є тією віхою в історії вітчизняної аграрної науки, яка чітко демонструє національні засади всієї української науки 20–30-х років ХХ ст. Тільки людина виняткового інтелекту і моральних чеснот могла самотужки об'єктивно переосмислити соціальні проблеми свого народу, піднятися над національно знеособленим середовищем, вирватися з тенет архаїчного бездержавницького мислення. Вчений до кінця своїх днів вірив у розквіт української науки та освіти. Він увійшов в історію вітчизняної галузевої науки як автор багатьох праць з агрономії, рільництва, рослинництва, ґрунтознавства, статистики, сільськогосподарської науки та освіти, дослідної справи і сільського господарства. Мойсей Михайлович Вольф є автором понад 100 наукових праць, які мають вагомe значення для розвитку дослідної справи в Україні, а деякі з них – не втратили своєї актуальності й донині.

М. М. Вольф був відомим ідеологом і практиком організації вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи не тільки в Україні, а й в СРСР. За його активної участі та сприяння в Україні відбувся новий якісний перехід до інститутизації галузевого дослідного процесу. Завдяки своєму хисту, наполегливості та вірно організованій роботі вченому вдалося ввести плановість у роботу Народного комісаріату земельних справ УСРР, Центрального статистичного управління України.

Важко збагнути, як ця людина могла одночасно поєднувати в собі риси науковця, який збагатив сільськогосподарську науку розробкою планових підходів, дослідника, що детально займався аналізом ґрунтів, із якостями державного діяча, який багато уваги приділяв законодавчим питанням у сільському господарстві, зокрема сільськогосподарському податку та кооперації, та громадського діяча – вчений головував та був членом президій багатьох з'їздів і нарад, серед яких можна виділити такі: Всеукраїнський агрономічний з'їзд (жовтень 1920 р.), Всеукраїнська земельна нарада (лютий 1922 р.), Нарада діячів з сільськогосподарської дослідної справи (травень

1922 р.), з'їзд «Асканія-Нова» (червень 1922 р.), II Всеукраїнська оперативна нарада Укрзовнішторгу (листопад 1922 р.), Засідання першої сесії Ради з сільськогосподарської дослідної справи України (січень 1923 р.), Московський з'їзд Наркомземів СРСР (листопад 1923 р.), Нарада завідувачів губернських та окружних земельних управлінь (березень 1924 р.), III Всеукраїнська нарада діячів із захисту рослин при НКЗС УСРР у м. Харкові (лютий 1925 р.), Торгова конференція Укрдержплану (березень 1925 р.), Міжкровога агрономічна нарада у м. Києві (грудень 1925 р.), II Міжнародний конгрес ґрунтознавців у м. Ленінграді (липень 1930 р.) та багато інших. М. М. Вольф, будучи талановитим організатором науки із широким світоглядом і величезною інтуїцією, практично безпомилково визначав ті місця у народногосподарській системі країни, які вимагали спільних зусиль науковців і виробників для подолання труднощів чи створення умов для подальшого розвитку.

З наукового доробку вченого М. М. Вольфа

На жаль, панування в країні тоталітарного режиму призвело до ідеологічної заангажованості наукової розробки означеної проблеми. Досі немає фундаментальних науково-історичних праць узагальнюючого характеру, в яких би було здійснено спеціальне, комплексне дослідження життя та діяльності М. М. Вольфа через призму розвитку науки і техніки в Україні. На нашу думку, стан української історії освіти, науки і техніки зумовлює необхідність узгодити базу знань про Мойсея Михайловича за сучасними методологічними вимогами і в теперішніх умовах формування національної самосвідомості й посиленого інтересу до наукової спадщини українського

народу вимагає подальшого, поглибленого і системного вивчення поглядів вченого в царині освіти, науки і техніки.

Цілий ряд питань, розроблених М. М. Вольфом, є знаковим для організації економіки країни, а також плановості її провідного сектору – сільського господарства та його наукового забезпечення.

М. М. Вольф був людиною своєї епохи – часу гострих соціальних суперечностей. Часто доводилося працювати за надто складних, екстремальних і виснажливих умов. Науковець став засновником, теоретиком і практиком запровадження плановості у розвиток сільського господарства УСРР. З його ім'ям пов'язане створення наприкінці 20-х років ХХ ст. Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук.

На межі 30-х років вченому дедалі важче доводилося працювати. Звинувачення у «шкідництві», постійні допити. Розв'язка настала у березні 1933 року. Кампанія терору була спрямована передовсім проти свідомої інтелігенції – працівників адміністративних, наукових, освітніх закладів. Серед тисяч жертв цих репресій був і Вольф [1].

Ім'я Вольфа, його життя і наукова діяльність, незважаючи на те, що в останнє десятиріччя з'являється все більше публікацій про вченого, досі залишається одним із маловідомих навіть спеціалістам. Слід зазначити, що до наукового обігу в Україні вперше вченого Вольфа повернув саме професор Вергунов В. А. у своїй статті «М. М. Вольф (1880–1933) – державний діяч, учений і один з організаторів сільськогосподарської дослідної справи в Україні» у 2007 році [2].

Підготовлений у ДНСГБ НААН біобібліографічний покажчик, виданий у серії «Бібліографія вчених-аграріїв України», присвячений поверненню наукової спадщини М. М. Вольфа [3]. Після копіткої наукової обробки першоджерел, архівних матеріалів та творчого доробку вченого укладачі відтворили цілісну картину життя і діяльності цієї видатної особистості та позначили основні етапи його науково-дослідної, науково-організаційної, державотворчої та громадської діяльності. Слід зазначити, що ця праця є

першим комплексним науковим виданням в Україні, де вперше систематизовано доступні наукові праці вченого і зроблено аналіз найбільш значущих з них як для свого часу, так і сьогодення.

Біобібліографічний покажчик «Вольф Мойсей Михайлович (1880–1933)» містить 100 наукових праць вченого і складається з п'яти основних розділів: I. «Життя та творча діяльність М. М. Вольфа», II. «Хронологічний покажчик наукових праць вченого (1910–1930)», III. «Література про життя та діяльність М. М. Вольфа», IV. «Архівні джерела», V. «З наукової спадщини М. М. Вольфа». Структурні розділи покажчика є такими: «Основні дати життя та діяльності Мойсея Михайловича Вольфа», система науково-допоміжних покажчиків: іменний покажчик авторів, які писали про життя та діяльність вченого, і предметно-тематичний покажчик наукових праць М. М. Вольфа.

Перший розділ подає відомості про життя та творчу діяльність вченого, другий складають праці науковця, розміщені в хронологічному порядку їх публікацій з 1910 по 1930 рік, у третьому матеріал розміщено в хронологічному порядку, а у межах року – за алфавітом авторів або назвою праці. У четвертому розділі наведено архівні джерела, що подаються за назвами архівів і містять документи й матеріали про життя та діяльність М. М. Вольфа, п'ятий розділ вміщує передруки двох статей М. М. Вольфа, що висвітлюють науково-організаційну роботу вченого. Важливими архівними знахідками щодо життя науковця виявилися накази, протоколи засідань та нарад різних організацій, стенограми з'їздів із галузі сільського господарства та ін.

Біобібліографічний покажчик є науково-допоміжним виданням, що розраховане на наукових працівників у галузі аграрної, економічної, історичної

Біобібліографічний покажчик наукових праць М. М. Вольфа за 1910–1930 рр.

науки, викладачів, аспірантів, студентів, працівників наукових галузевих бібліотек та всіх, хто цікавиться історією і сучасним станом науки в Україні.

Маємо надію, що ім'я М. М. Вольфа буде належним чином висвітлене в енциклопедичних і довідкових виданнях.

Список використаної літератури

1. *Обвинительное* заключение по делу о к. р. заговоре в сельском хозяйстве. – ДА СБ України, ф. 13, оп. 32, ед. хр. 131, том 1, 143 л.

2. *Вергунов В. А.* М. М. Вольф (1880–1933) – державний діяч, учений і один з організаторів сільськогосподарської дослідної справи в Україні / В. А. Вергунов // Селекція і насінництво : межвід. темат. наук. зб. / УААН, Ін-т рослинництва ім. В. Я. Юр'єва. – Х., 2007. – Вип. 94. – С. 273–298.

3. *Вольф* Мойсей Михайлович (1880–1933) : біобібліогр. покажч. наук. праць за 1910–1930 роки / уклад. : В. А. Вергунов, Т. Р. Грищенко ; наук. ред. В. А. Вергунов. – К., 2011. – 150 с. – (Сер. «Бібліографія вчених-аграріїв України» ; кн. 43).